

Opponensi vélemény

Buzinkay Géza: „A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig” című akadémiai doktori értekezéséről

Hatalmas munkát végzett el Buzinkay Géza azzal, hogy egyszemélyes vállalkozásban összefoglalta a magyar sajtó valamivel több, mint kétszáz éves történetét 548 oldalon. Ennek bizonyos részletei már feltártak, publikáltak voltak, azokat kiegészítette, újragondolta, de belefoglalta saját több évtizedes kutatói munkásságának eredményeit is, melyek szorosan kapcsolódnak a benyújtott disszertáció témájához. Korábban e tárgyban megjelent könyvei ennek előmunkálataiként is felfoghatóak. Így a jelen munka egyfelől korábbi kutatásainak időbeli kiterjesztése, másrészt szintézise is egyben.

Egyéb publikációi közül kiemelendő, hogy Buzinkay Géza a befejezetlenül maradt, és a tárgyalt anyag tekintetében mindössze a kezdetektől 1892-ig eljutott, team-munka eredményeként létrejött akadémiai sajtótörténeti kézikönyvnek is munkatársa volt. Ennek a munkának 1985-ben megjelent II./1. és II./2. kötetében részletesen tárgyalta a *Pesti Napló* 1849 és 1859 közti publicisztikáit, valamint foglalkozott a korszak élclapjaival és a magyar közművelődési sajtóval. Külön kötetet is szentelt az 1868-ban Ágai Adolf által alapított és 1938-ig létezett, korszakokon átívelő, jelentős *Borsszem Jankónak* és más élclapoknak, melyet a Corvina Kiadónál 1983-ban publikált.

Buzinkay Géza kiemelt kutatási területe a dualizmus kori politikai sajtó, melyet több korszakra bontva 1848-tól 1918-ig vizsgált „Magyar hírlaptörténet 1848–1918” című, 2008-ban a Corvina Kiadónál kiadott kötetében, és ennek német nyelvre lefordított változata a Habsburg Monarchiát feldolgozó, az Osztrák Tudományos Akadémia égisze alatt kiadott sorozatban jelent meg 2006-ban, hozzáférhetővé téve ezzel a németül olvasó szaktudományos közönség számára is a magyar sajtótörténet ezen korszakát.

A Kókay Györggyel és Murányi Gáborral közösen megjelentetett, 1994 óta több kiadást megért MÚOSZ-tankönyvnek szánt magyar sajtótörténet a magyar sajtó kezdeteitől az 1988-ig terjedő időintervallumot fogja át. Az 1945-től a rendszerváltásig terjedő időszakot szerzője, Murányi Gábor csak „vázlatos áttekintés”-nek tekinthette, mivel maga a korszak a történettudományban jórészt feltáratlan volt még, illetve ma is részben az. Ebben a kötetben Buzinkay Géza az 1849-től 1948-ig terjedő évek sajtótörténetét foglalta össze. A kötet megjelenése, valamint a rendszerváltás óta eltelt 29 évben sok minden megváltozott a magyar sajtón belül, privatizálás, illetve többszöri tulajdonosváltások zajlottak le, korszakos jelentőségű

lapok szüntek meg, ezen kívül az azóta napvilágot látott publikációk, memoárok, feltárt iratanyagok sokban hozzájárultak az események értékelésének finomhangolásához. Itt említendő meg a disszertációban Földes Anna írása az *Irodalmi Újságról*, illetve a közelmúlt olyan neves újságíróival, mint Polgár Dénessel, Pálffy Józseffel és Gömöri Endrével készült interjúk.

Engedjenek meg egy személyes kitérőt. A számos szaktudományos publikáció megírása, az ezekhez való anyaggyűjtés mellett Buzinkay Géza időt szakított közös alma materünk, a budai Toldy Ferenc Gimnázium 150 éves történetének megírására, az ezzel kapcsolatos dokumentumok szintén kutatómunkát igénylő összegyűjtésére; az olvasmányos, adatgazdag, bőven illusztrált kötet 2005-ben jelent meg.

Buzinkay Géza monográfiája a szakirodalom eddigi publikációira, valamint saját évtizedekre visszanyúló kutatómunkájára (elsődlegesen a tárgyalt majd' kétszáz év közel hétszáz (!) napilapjának több millió oldalára, levéltári és kéziratos anyagokra) támaszkodik. Sajtótörténeti alapállása bevallottan politika- és társadalomtörténeti szemléletű. Érdeklődése főleg a politikai napi- és hetilapokra irányul, vagyis a közéleti sajtóra, amelyek „önmagukat közéleti tényezőnek, a nyilvánosság fórumának tekintik”, amelyeket hivatásos újságírók készítettek, s ily módon lehetőségük volt a közvélemény befolyásolására. A szépirodalmi és divatlapok – bár nem állnak a disszerens figyelmének középpontjában – mégis jelentőségükhöz mértén méltatásra kerülnek.

A kötet erénye, hogy némileg megváltoztatja az akadémiai sajtótörténet periodizálását, s emellett, ahol szükséges, itt-ott tartalmi kritikával is szemléli azt. Itt most példaként kiemelve annak a *Felső Magyar Országai Minervát* (1825–1836) elavultnak és színvonalatlannak minősítő írását (68. old.). A magyar sajtó megszületésének ideje az 1780–1820-as évek, a Rát Mátyás *Magyar Hirmondó*-jától (1780–1788) az 1820-as évekig, az első magyar nyelvű folyóiratok megjelenéséig tart.

A felhasznált irodalom jegyzékét áttekintve – bár érezzük a szelektálás szükségességét, és tudva, hogy Buzinkay vállaltan nem foglalkozik szépirodalmi lapokkal, – azért megemlíthető, pusztán csak példaként kiragadva kiegészítésként, – hogy az akadémiai sajtótörténet megjelenése óta olyan alapvető fontosságú munkák láttak napvilágot, mint Kazinczy lapjainak Debreczeni Attila készítette kritikai kiadásai (V.ö. : Első folyóirataink, Orpheus. kiad. Debreczeni Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó; 2001; Első folyóirataink, Magyar Museum I–II., kiad. Debreczeni Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2004.)

Az 1830 körüli időre már elkülönült egymástól az újság és a folyóirat típusa, és létezett – egy bár korlátolt, egy-kétezer fős – olvasóközönség, ekkorra – ahogy Buzinkay találóan megfogalmazza – „A magyar sajtóélet kinőtt embrionális korszakából”. Bár a nyomdák felszereltsége némi elmaradásban volt más európai országokéihoz képest, de Magyarország is

törekedett az elmaradás felszámolására, ami az 1890-es évekre megközelítette, ha nem is érte el a nagy nyelvterületek országai nyomdának technikai színvonalát.

1848/49 korszakhatár a magyar sajtó történetében is. Részletekbe menő esemény- és jogtörténeti bemutatást követően Buzinkay abban látja a '48-as év fő vívmányát, hogy a forradalom a „véleményformáló és ennek révén közvélemény-teremtő sajtó előtt tette szabaddá az utat” (116. old.). A sajtószabadság kivívása után – főleg a rövidéletű, radikális – lapok száma nőtt meg (ezeknek különböző típusait azok megjelenési helyei szerint bemutatja), kitér a kormányközeli és az ellenzéki lapokra; és arra a megállapításra jut, hogy általánosan jellemző volt, hogy a példányszámok magasabbak voltak ugyan, de nem tértek el jelentősen a forradalom előttiektől, mivel azok már elérték ismertségük határait, melyet döntően az írni-olvasni tudás elterjedtségi szintje határozott meg.

Részletesen beszámol a Bach-rendszer, a forradalom utáni bő másfél évtized sajtóval kapcsolatos jogi, politikai és társadalmi feltételeinek változásáról, alakulásáról, és leszögezi, semmiképpen sincs szó arról, hogy a magyar irodalmi és sajtóéletet újra kellett volna alapítani, hiszen már volt mire építkezni. Az 50-es évek közepétől változáson ment keresztül az a közeg, melynek információigényét a sajtónak ki kellett elégítenie. Az újságírók, írók sorsának további alakulására is kitér (börtön, emigráció, vagy itthonmaradás és a helyzethez való alkalmazkodás, publikációs lehetőségek megtalálása). Csak egy kis pontosítás: A 1–84. oldalon felsorolt címek között található a *Pester Local Blatt*, Gustav Birnbaum lapja, amely 1850-ben indult *Pesther Localblatt*ként, címe 1851-ben változott *Pesth-Ofner Localblattra*, majd 1858 márciusa után *Pesth-Ofner Localblatt und Landbote* lett a neve, végül 1860-ban *Der Ungarra* nevezték át, de zárójelben címe alatt változatlanul szerepelt: *Pesth-Ofner Localblatt*. (Lásd ehhez: Rózsa Mária: *Das Pesth-Ofner Localblatt. 1850–1860. Ein Beitrag zum deutschsprachigen Pressewesen von Pesth-Ofen*. In: *Spiegelungen*. 1/17 2017, 109–118. old.).

Értelemszerűen a hosszú életű, több korszakon átívelő orgánumok és a hozzájuk szerkesztőként, vagy szerzőként kapcsolódó jelentős újságírók, publicisták bemutatása nem egyetlen helyen történik meg, hanem szakaszonként, ami az alapvetően kronológiai elemzést szaggatottá teszi. De ez semmiképpen sem róható fel a szerzőnek hibaként. Behatóbban elemzi Kecskeméthy Aurél, Falk Miksa, Török János, báró Kemény Zsigmond és Jókai Mór, valamint Ágai Adolf publicisztikai pályafutását. A sajtótársadalom három nagy karriert befutó vezéralakjának, Rákosi Jenőnek, Vészi Józsefnek és Miklós Andornak külön fejezetet szentel. A már a 20. századba átnyúló modern magyar publicisztika legjobbjai gyakran szépírók, költők is voltak, mint Mikszáth Kálmán, Bródy Sándor, Ady Endre, Móricz Zsigmond, Heltai Jenő, Molnár Ferenc, Kosztolányi Dezső, vagy Krúdy Gyula.

A könyv törzsrészét, legnagyobb terjedelmű fejezetét (több mint 200 oldalt) az 1849-től 1944-ig terjedő időszak tárgyalása teszi ki, egyrészt, mert ez az időintervallum a leghosszabb,

másrészt, mert a szerző itt építkézhet legjobban saját kutatási eredményeire. Buzinkay Géza munkájában kitér a nyomdák számára, a könyvkereskedői hálózatra, a postai szállítás nehézségére a 19. század 50-es éveiben. Szociológiatörténeti szempontból is figyelemreméltó összehasonlító adatokat közöl a szerkesztők, főmunkatársak, belső munkatársak, valamint a külföldi levelezők honoráriumairól. Behatóan elemzi ezen kívül az egyes orgánumok előfizetőinek számbeli adatait. E korszakon belül kiemelt helyet foglal el a szabad sajtó időszaka, a „magyar sajtó liberális aranykora” (az 1860-as évek közepétől az 1880-as évek közepéig), melyben a vasút és a posta mellett a sajtó volt az emberek közti kommunikáció harmadik legfontosabb szervezett kereteken belül mozgó eleme. Buzinkay Géza részletesen bemutatja az ’50-es évek családi hetilapjait, köztük a korszak emblemikus lapalapítását, a középrétegek számára enciklopédikus ismeretanyagot nyújtó, illusztrált *Vasárnapi Ujságot* (1854–1921). A kiegyezés után már létezett Magyarországon is a modern sajtó összes fontos jellemzője, a tömegsajtó, a pezsgő irodalmi és kulturális élet olyan új laptípusai, mint a vicclapok, vagy a képes hetilapok – állapítja meg.

Bár a tárgyalt munka alapvető célkitűzése a napilapok elemzése, tárgyalásra kerül ezen kívül némelyik tárcarovata is, példaként kiemelve a *Pesti Naplóét* (1850–1939). Itt említhető meg, hogy a *Pester Lloyd* Feuilleton-rovata a színvonalas magyar irodalom német nyelvű közvetítőjévé vált. (Lásd ehhez legújabban: Ujvári Hedvig: Mór Jókais Rezeption im *Pester Lloyd* zwischen 1867 und 1876. In: *Begegnungsräume von Sprachen und Literaturen. Studien aus dem Bereich der Germanistik. Band 1: Kolozsvár; Nagyvárad: Siebenbürgischer Museum-Verein; Partium Verlag, 2010, 263–275; Ujvári Hedvig: Max Nordau útirajzai a *Pester Lloyd* hasábjain. In: *Médiakutató: Médialeméleti folyóirat* 5: (3) (2004), 151–164.; Bognár Zsuzsa: Kriegsnarrativen im *Pester Lloyd* 1914–1916: (Anti)kriegsnovellen von Ernő Szép. In: *Umwandlungen und Interferenzen: Studien aus dem Bereich der Germanistik. Beiträge der VI. Internationalen Germanistentagung an der Christlichen Universität Partium Großwardein / Nagyvárad / Oradea. Wien: Praesens Verlag, 2016, 77–84.); Bognár Zsuzsa: Ludwig Hevesi als Theater- und Literaturkritiker des *Pester Lloyd* 1900–1910. In: *Ludwig Hevesi und seine Zeit. Wien: Institut für Ungarische Geschichtsforschung in Wien; Balassi Institut Collegium Hungaricum, Wien; Ungarische Archivdelegation beim Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien, 2015, 75–97.***

Amellett, hogy Buzinkay érdeklődésének középpontjában a sajtóéletet, a sajtó fejlődését meghatározó országos érdekű és terjesztésű napilapok állnak, foglalkozik a regionális sajtó legfontosabb képviselőivel, kitér a kiegyezés után a már szabad sajtóviszonyok között a kisebbségeket előnytelenül, negatívan megkülönböztető módon érintő magyar törvényi szabályozásra. Megjegyzésre érdemes, hogy a határon túli német nyelvű sajtó, főleg az osztrák lapok kitüntetett figyelemben részesítették a nemzetiségi törvény egyes részleteit. Így még a liberális beállítottságú orgánumok is kritikával illették például az oktatási törvényt, amely a

nemzetiségi törvény leggyengébb pontja volt. A liberális bécsi *Die Presse*-ben saját kutatásaim alkalmával jómagam is találkoztam a törvény bizonyos részeit kritizáló megjegyzésekkel. Az 1868. XLIV. törvénycikk foglalkozott a nemzetiségek egyenjogúságának ügyével. A *Neue Freie Presse* című szintén liberális bécsi újság 1871. augusztus 13-ai írásában például nem tartotta helyesnek, hogy – bár a népiskolákban minden diák saját anyanyelvén tanulhatott – a törvény időbelileg elhúzódó végrehajtása során nemzetiségi területen is bevezették kötelező tantárgyként a magyar nyelvet, amelyhez azonban ott gyakorta nem volt kellő számú oktató. Az osztrák lap a német nyelv háttérbe szorulását és ezzel együtt a német kultúra veszendőbe menését vizionálta. Ez a törvény a szlovák nemzetiségi területeket is érzékenyen érintette. Buzinkay lényeglátóan írja a nemzetiségekhez való kormányzati viszonyt összegezve: „A Szent István-korona országainak területén heterogén sajtórendtartás érvényesült”, melynek politikai értelme az volt, hogy a magyar sajtó számára biztosítsa a szabadságot, a nemzetiségekkel való bánásmódban viszont élhetett az abszolutizmus eszközeivel (179–180. old.).

Az 1870-es években a budapesti napilapok erősen pártokhoz kötődtek, a Deák-párt és a balközép 1875-ben bekövetkezett fúziója is befolyásolta egyes lapok összeolvadását, illetve megszűnését, a mindenkori kormányok ellenzékének sajtóját. A szerző figyelme kiterjed néhány rendkívül nívós folyóiratra is, így a polgárság igényeit kiszolgáló *Magyar Salonra* (1884–1896, 1897–1910, 1914–1930), valamint több, a *Vasárnapi Ujság* nyomdokain elindult illusztrált családi hetilapra.

A 19. század második fele sajtótörténetének újdonságai közé tartozik magának az újságíró szakmának a kifejlődése, műfaji szempontból az újságok tartalmát tekintve a tárca, az interjú és a riport műfajának megszületése – ezek egyébként a sajtó depolitizálásának eszközei voltak, – amelyek kialakulását nemzetközi kontextusban mutatja be a szerző, ugyanakkor kitér korszakos jelentőségű magyar képviselőire. A Millennium idejéből felvázolja a nagy, országos politikai lapok szerkesztőségének összetételét, munkatársainak számát, valamint azok feladatköreit. Nem kerüli el figyelmét az újságírói szakma érdekvédelmi és önképző szervezeteinek bemutatása sem. A világháború kitöréséig terjedő korszak sokszínű sajtóját (a napilapokat és a folyóiratokat) politikai indíttatásukat, szerkesztőiket, fontosabb munkatársaikat és példányszám-adataikat behatóan elemzi.

Buzinkay Géza legnagyobb erényei, saját alapkutatására építő tényfeltáró és tényösszegző munkájának eredményei ebben a fejezetben mutatkoznak meg leginkább, stílusa rendkívül olvasmányos. Itt némileg eltér saját korábbi, a Kókay-Buzinkay-Murányi-féle sajtótörténetben alkalmazott korszakolásától, ahol 1878-ban húzta meg a korszakhatárt. Az 1880-as évekkel kezdődő korszak lezárását 1918-ban jelöli meg, amikor mind a fővárosi, mind a vidéki sajtó a lapok számát tekintve nagyarányú növekedésen ment keresztül, amelyet számadatokkal részletesen be is mutat. A vidéki sajtó általános jellemzőit a szerző a helybeli potentátoktól való

függésben látja, s megállapítja, hogy a kormánypárti lapok vezércikkeit a félhivatalos kormánylapból vágták össze, az ellenzéki lapok színvonala pedig alacsonyabb volt. Felhívja a figyelmet a nagyváradi (pezsgő irodalmi élettel) és a szegedi sajtó (lapjainak száma és sokszínűsége) eltérő jellegére. Ezen kívül foglalkozik az újságíró szakma kiemelt anyagi megbecsültségével és a szervezett keretek között megvalósuló újságíró-képzés nemzetközi összehasonlításban késői kezdetével. A továbbiakban több részkérdésre (a sajtóélet zsidó szereplői, női újságírók, és lapok, az újságírók szakmai szervezetei, a riporter és közgazdász újságírók, a sajtó árusításának újabb módjai) tér ki. Részletesen bemutatja a „krajcáros” (azaz olcsó), bulvár-, tömegsajtó képviselőit. A tárgyalt ellenzéki lapok közül kiemelkedik az 1877-től máig megjelenő *Népszava* és a polgári radikalizmus elitlapja, a szabadkőműves indíttatású *Világ* (1910–1926). Rendkívül sikeresnek mondható Miklós Andor *Az Estje* (1910–1938), ami a 300.000-es példányszámot hol meghaladta, hol megközelítette. A szerző bemutatja a 20. század eleji vicclapokat és az azok elválaszthatatlan alkotórészét képező karikatúrákat. Alaposan analizálja a képes szépirodalmi hetilapokat, *A Hét* (1890–1924) mellett Herczeg Ferenc *Uj Időkjét* (1894–1944), valamint a legjelentősebb, emblematis folyóiratokat, a *Husadik Századot* (1900–1919) és a *Nyugatot* (1908–1941).

Az első világháború kitörése cezúrát jelent a magyar sajtó történetében is, már 1914 márciusában a Tisza István miniszterelnök által hatalmi szóval, politikai és szakmai konszenzus nélkül megszavaztatott sajtótörvény véget vetett a magyar sajtó teljes szabadságának. A világháború, a forradalmak és a történelmi Magyarország szétesését figyelembe véve a monográfia szerzője 1918-tól 1921-ig rövidebb, átmeneti korszak körvonalait jelöli ki.

A tárgytól némileg eltérve, de nem állhatom meg, hogy ne szóljak külön a magyarországi német nyelvű sajtónak a kötetben való tárgyalásáról. Buzinkay foglalkozik a pozsonyi és a pest-budai német nyelvű sajtóval (41–44. old.), kiemelten tárgyalja az első valódi újságszámba menő és egyben a leghosszabb életű magyarországi lapot, a *Pressburger Zeitungot* (1764–1929). Szándéka szerint csak a magyar nyelvű sajtóval foglalkozik munkájában, célja semmiképpen sem a soknyelvű magyarországi sajtó történetének bemutatása. Már az akadémiai sajtótörténet is szétszórta, több helyen foglalkozott a nemzetiségi sajtóval, a német nyelvű sajtót az I. kötet 54–57.; 189–194.; valamint a 234–242. oldalain tárgyalta. Buzinkay elismeri ugyan, hogy a német nyelv még a kiegyezés után is jelentős szerepet játszott a magyar sajtó történetében, a hosszú életű, a mindenkor kormányhoz közelálló és Magyarországon kívül is olvasott *Pester Lloyd*-nak (1854–1945) külön fejezetet is szentel (291. old.). Ennek a nagy lapnak azonban vállalatlan vége lett, a munkatársi gárda „árjásítása” után liberális múltját megtagadva még 1945. áprilisában is a német fegyverek győzelmét várta, utolsó száma április 1-jén Sopronban jelent meg, ahová a szovjet front elől menekült a szerkesztőség. (Lásd ehhez Rózsa Mária: *A Pester Lloyd* ismeretlen utolsó számai az Osztrák Nemzeti Könyvtárban. In: *Magyar Könyvszemle* 111.évf. 1995/2., 195–196. old.

Trianon után Magyarország területének kétharmadát, köztük jelentős német nyelvű lakossággal rendelkező területeket veszített el, ezt követően a német sajtó háttérbe szorult, s ezt azzal érzékelteti, hogy a német napilapokat kiadó Hungária Rt. 1925-től teljesen átállt a magyar újságkiadásra. „A magyarországi német sajtó története úgy vált külön a magyar sajtó történetétől, ahogy a magyar sajtóélet önállósult, elszakadt német gyökereitől, mintaképeitől, kifejlődött, a belföldi olvasóközönségnek pedig többé nem volt rá szüksége. Ettől kezdve a német sajtó már nem is maradt a magyar (nyelvű) sajtótörténet része.” (17. old.) Ezzel a sommás ítélettel már csak azért sem érthetők egyet, mert a *Pester Lloyd* mellett továbbra is maradt igény német nyelvű újságra Budapesten, (*Neues Pester Journal* /1872–1925/, *Neues Politisches Volksblatt* /1877–1940/), de vidéken is, például Sopronban létezett az *Oedenburger Zeitung* (1868–1944). Főleg a fővárosban a két világháború között is több német, illetve kétnyelvű szaklapot nyomtattak. Például: *Magyar Botanikai Lapok – Ungarische Botanische Blätter* (1902–1934); *Matematikai és Természettudományi Értesítő – Mathematischer und Naturwissenschaftlicher Anzeiger* (1926–1943), vagy akár a *Magyar Bőripar – Ungarische Lederindustrie* (1894–1939), illetve az *Unio. Fachblatt der Budapester Bäcker* (1896–1938). (Lásd ehhez: Rózsa Mária: *Deutschsprachige Presse in Ungarn – Magyarországi német nyelvű sajtó. Bibliographie – Bibliográfia*. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár - Gondolat Kiadó, 2006). Bibliográfiám adatai is bizonyítják, hogy a 30-as években is volt Magyarországon érdeklődés, azaz olvasóközönség német nyelvű napilapok és szaklapok iránt, tehát véleményem szerint a Magyarországon nyomtatott német nyelvű sajtó továbbra is a magyar sajtótörténet része.

Önálló fejezetek mutatják be a mai Magyarország területén létezett vidéki orgánumokat, az utódállamok két háború közti kisebbségi, majd az 1956 utáni emigrációs magyar sajtót; a lapok elterjedtségét, ismertségét minden esetben példányszám-adatokkal érzékeltetve. A filmhíradó, majd a mozgófilm és a rádió magyarországi megjelenésével a nyomtatott sajtó a médiatörténet részévé vált. Buzinkay a tőle megszokott alaposággal tárgyalja a 20-as évek rövidebb életű liberális orgánumait, az egyre inkább teret hódító propagandasajtót, a nyilasok uralmának centralizált sajtópolitikáját és az azt kiszolgáló orgánumokat, minden alkalommal kitér szerkesztőikre és a megkerülhetetlen példányszám-adatokra. Az 1945 és 1948 közötti rövid koalíciós évek, és a megújuló sajtó után az egypárt-rendszernek alárendelt, egysíkúvá váló, elszíntelenedő, pártérdeket kiszolgáló újságírás korszaka következett be. Murányi Gábor írásához képest ezt a részt dolgozta át Buzinkay nagyon jelentősen, nagy mértékben támaszkodva az azóta, főleg a 2000-es években megjelent publikációkra.

Buzinkay Géza az 1945 utáni időszakot kisebb korszakokra bontva ugyan, de egészként tárgyalja, mert véleménye szerint az 1956-os sajtószabadság rövid életű volt, és az egész korszakra jellemző volt a pártállam központi sajtóirányítása, a Rákosi-korszakban nyíltan diktatórikus módszerekkel, a Kádár-korszakban, a „konszolidáció” idején óvatosabban, de cinikusan. Az 1956-os forradalom sajtótörténeti jelentősége véleménye szerint összevetve az

1848-as forradalom sajtótörténeti jelentőségével csekélyebb, mivel csak az eszmék és az addig nyilvánosságot nem kapott követelések megfogalmazásában jelentett némi újdonságot, de sem a sajtó szerkezetében, sem rovatait tekintve, sem publicisztikai stílusában nem hozott változást. Munkájának úttörő részét képezi az 1948-tól a rendszerváltásig terjedő évtizedek sajtópolitikájának, személyeiben változó pártirányításának a legújabb forrásokra alapozott, részletes, precíz, közérthető és olvasmányos, ilyen formában még soha nem publikált összefoglalása.

Újdonsága még könyvének a rendszerváltást megelőző és azután következő időszak visszafogott, objektivitásra törekvő ábrázolása a legújabb publikációk felhasználásával és ismételten a mindenkori példányszám-adatok orientációt segítő közlésével. A rendszerváltást követően a piaci viszonyok közepette megélénkülő igény a nyomtatott sajtó iránt aztán az 1990-es évek közepétől fokozatosan visszaesett, és ez az országos és a vidéki lapok számának csökkenéséhez, több orgánus megszűnéséhez vezetett. Egyébként ekkorra világszerte is a nyomtatott sajtó iránti igény visszaszorulása a rádió, televízió és az internet javára jellemző, és ez vezet a példányszámok jelentős csökkenéséhez, a print-média pusztán réteg-érdeklődést elégít ki, elsősorban a nagyvárosokban – összegzi a szerző munkája végén.

Buzinkay Géza a sajtó történetét a médiatörténet részeként fogja fel, amely azon keresztül integrálódik a kommunikációtörténetbe, de írott volta miatt jól elhatárolható a vizuális és auditív médiumoktól. Munkájának fő érdeme, hogy a teljes magyar nyelvű periodikus irodalmat egységes szemlélettel ábrázolja, figyelme kiterjed a határainkon túli kisebbségi magyar nyelvű sajtóra, továbbá az emigrációs magyar periodikumok több generációjára is, és vizsgálódásába bevon gazdaság- és társadalomtörténeti szempontokat, az újságkiadás mint vállalkozás körülményeit, valamint az újságíró-társadalom összetételének alakulását. Ily módon eleget tesz a sajtótörténeti kutatásokkal kapcsolatban bizonyos történész-i iskolák által preferált legszélesebb társadalomtörténeti alapvetésű kutatómódszertannak, több esetben foglalkozik a periodikum tartalmának létrehozóival (újságírók, szerkesztők), a periodikum előállításának, terjesztésének folyamatával (a sajtóüzem megszervezőivel és működtetőivel, vagyis a kiadói vállalkozásokkal), valamint annak felügyelőivel és szabályozásával (cenzúra, sajtópolitika), a sokszorosítás, újságnyomtatás, a lapterjesztés kérdéseivel (előfizetés, kolportázs, utcai árusítás), az információ megszerzésének módjaival (az alkalmi levelezőktől a hírirodákig), vizsgálja a szórakoztató lapok műfajait (az irodalmi, illetve családi lapoktól, magazinoktól egészen a bulvársajtóig) valamint kitér a sajtó célszemélyére, a fogyasztóra, az olvasóközönségre. Felfogása szerint a sajtónak három feladata van, ezek az informálás, a véleményformálás és a szórakoztatás.

A könyv végén a felhasznált irodalom (benne levéltári és kézirat források), sajtóbibliográfiák és a szekunder irodalom jegyzéke, valamint a kötet használatát segítő újság-és folyóiratcímek mutatója és névmutató található. A kötet alapvetően hasznos információihoz

tartozik, hogy Buzinkay előszavában kitér az újságok címével kapcsolatban az első világháborúig megszokott I és U betűk régies rövid ékezetes, illetve ékezet nélküli írásmódjára.

Buzinkay Géza eddigi publikációs tevékenysége, valamint a most tárgyalt, korszakokon átívelő, periodizálásában új elemeket felmutató, egyéni alapkutatásra építő, összefoglaló munkája – mivel nyomtatásban megjelent már – alapvető és hézagpótló sajtótörténeti kézikönyve lehet a további társadalom- és kulturtörténeti kutatásoknak, emellett világos és élvezetes tárgyalásmódja, valamint adatgazdagsága miatt az oktatásban is jól hasznosítható. Összegezve az elmondottakat, Buzinkay Géza disszertációjának nyilvános vitára bocsátását feltétlenül javaslom, és az akadémiai fokozat odaítélését e munkája, de egész tudományos munkássága ismeretében melegen támogatom.

Budapest, 2019. február 3.

Dr. Rózsa Mária
az MTA doktora